

A gyári munkás és a szocializmus.

Dr. Ihrig Károly előadása.

I.

A társadalmi mozgalmak és az azoknak irányt szabó eszmék, épúgy, mint az ember, nem máról-holnapra, hirtelen keletkeznek. Hosszú időn át élnek, fejlődnek, keresik érvényesülésük útját, mielőtt észre-vennők őket.

Rendszerint a társadalom kedélyállapotát jelzik azok a forrongások, melyek benne időnként végbe-mennek. S miként az emberben, úgy a társadalom-ban is, a kedély ilyen vagy olyan volta csak követ-kezménye a szervezet valamilyen elváltozásának. Akinek rossz az emésztése, rosszkedvű, ingerlékeny; a némák indulatosak, a süketek zárkózztak, a vakok szelídek. A szocializmusnak is szülőoka a társadalmi szervezet elváltozása és ha azt, mint a társadalom kedélyállapotát akarjuk kifejezni, azt mondhatjuk, hogy a társadalom elkeseredése, melynek organikus oka a szervek közti összhang megbomlása.

Mindnyájan érezzük, hogy a társadalom mai berendezése súlyos fogyatkozásokban szenved. Nem kell a kommunista bibliát, Marx Kapitalját forgatnunk, hogy az az érzés kerekedjék felül bennünk: itt valami nincs rendjén, itt változtatni kell. Az emberi bölcsesség ősi és igazi Bibliája, Krisztus tanítása épúgy ide

vezet bennünket, mint a világ rendjének a vallástól elvonatkoztatott, pusztán bölcseleti szempontból való szemlélete. Az emberiség valamennyi kiváló gondolkozó elméje, mely a gyakorlati cselekvés szabta szűkebb látókörön felülemelkedve át tudta tekinteni – mint Ádám a londoni színben a Towerről – a társadalom vásári sürgés-forgását, megállapítja, hogy tenni kell valamit a helyzet megváltoztatására.

Miben foglalhatjuk össze e bírálatok legegyszerűbb lényegét? A társadalom berendezése nem lehet helyes, mert nem ad mindenkinek helyet. Nem az a kifogás épen, hogy nem *egyformán* méri ki a mindennapi kenyeret; hanem hogy sokaknak még azt sem adja, amit megérdemelnek. S ha szocializmusnak lehet nevezni egy oly irányt, mely egy igazságos, a féktelen és telhetetlen önérdelmet visszafojtani törekvő és erre képes társadalmi berendezkedést kíván, úgy kétségtelen, hogy ebben az értelemben szocialista volt és ma is az minden próféta, filozófus és a maga önérdékén csak kicsit is felülemelkedni képes ember.

Annak a szocializmusnak, melyet a többitől marxizmus néven különböztetnek meg – mióta a kommunista diktatúrát megtermett, nem nevezhetjük *szociáldemokráciának* – szintén ez a felfogás volt a kiindulópontja. És tulajdonképen ma is ezzel a csábító ígérettel fogja a tömegeket. Nem lesz több elnyomott, nem lesz több nyomorgó! – kiáltja oda az elnyomottaknak és nyomorgóknak. A mi szívünk épúgy fáj az éhezőkért és szenvedőkért; de meggyőződésünk az, hogy a marxizmus útja nem vezet ki a mai társadalom annyi könnyei okozó útvesztőjéből, *nem visz paradicsomba, hanem tengernyi, sokkal nagyobb és általánosabb szenvedésen keresztül egy lélektelen, kedélytelen, szürke világ felé tereli híveit, ahol – ha eljönne az a világ – valóban*

mind egyformák volnánk – a nyomorúságban. Nem feladatunk a marxi szocializmus tanításait, tévedéseit és veszélyeit ismertetni, de hangsúlyozni kell, hogy a társadalom megreformálását mi is szükségesnek találjuk; így tisztáztuk a mi jóhiszeműségünket állásfoglalásunkban, amit a túlsó oldal nem akar beismerni. De az általános elégedetlenség a mai társadalmi renddel egyszersmind annak bizonyosságát is adja, hogy valóban *szervezeti okok idézték elő a vadhajtásait is s tehát könnyelműség azt hinni, hogy csupán rögeszmés tudósok, lelketlen kalandorok, felforgató izgatók működésének eredménye az, hogy a sok millió ember szocialistának vallja magát.*

Legyünk tisztában vele: a mai gazdasági rendnek szükségkép kellett kiváltania ellenhatást s ez nem lehet más, mint amely *az egyénnel, az individualizmussal szemben a társadalom elsőbbségét vagy legalább egyenlő jogát hangsúlyozza.* A szociáldemokrácia az egyik módja a visszahatásnak, mely helytelen, nem célravezető, de – s ezt nagyon kell hangsúlyozni – összefügg a mai gazdasági renddel, mint a malária a mocsárral. Amíg nem tudunk a mai renden javítani, amíg meg nem szűnnek igazságtalanságai, lesz szocializmus és fenn fog maradni a marxizmus is.

Tudjuk, hogy a szociáldemokrácia híveit szinte kizárólag a gyári munkásság köréből toborozta s viszont, hogy nem volt még ige, melyet a munkásság oly vak hittel hallgatóit volna meg, mint a szocializmus. Ennek magyarázatát kell megtalálnunk.

A ma uralkodó gazdasági rendet, különösen a szocializmussal szembehelyezve, úgy jellemezzük, hogy kapitalista. A szó annyit jelent, hogy tőkés, a tőkének szolgáló, a tőke érdekeitől vezetett. S ez egy nagyon tragikus dolog az emberekre. Ebből az következik, hogy ha a tőke és az emberek érdekei gazdasági téren ellentétbe kerülnek, az utóbbinak kell

engednie. Nem kell messze keresnünk, ha ezt szemléltetni akarjuk. Ma nálunk a tőkekamat 9-20% közt van; béke idején 4-8% közt mozgott. Ellenben a munkabér és a fizetés jelenlékenyen alacsonyabb minden téren, mint azelőtt volt s a szorgalmas munka sokszor még a létminimumhoz szükséges jutalmat sem nyeri el. Úgy a tőkekamaraíói, mint a munkabért csak a tőke és munka együttműködésének, a termelésnek eredményéből lehet fizetni; s míg az egyiknek néha tizszerannyi jut, mint azelőtt, a másiknak semmi vagy kevés. Mi mást mutat ez, mint hogy a tőke érdekeit a mai gazdasági *rend* előbbre helyezi, mint a munkáét, vagyis az emberét?

A tőke uralma nyomja bélyegét a gazdasági élet egész etikájára is. A tőke személytelen, nem érez, nincs benne méltányosság, kímélet, nincs szíve, csak egy hajtja: a nyereségvágy. Ilyenné teszi azt is, aki tulajdonosa, de valójában szolgálja: a tőkést is. Ezért találjuk a mai gazdasági életben azt a ridegséget, kíméletlenséget, a készséget: lábbal tiporni mindent, ami étvágyának útjában áll. A kapitalizmus ételelve a nyereség. A gazdasági tevékenység végső célja az, hogy vele az ember szükségleteit fedezze. A tőke uralma alatt álló gazdasági rendben ez a szükségletkielégítés másodrendűvé válik, újabb oldalról mutatván, hogy nem az emberek, nem az emberi, hanem a tőke érdekei szabják meg irányát. A tőke pedig elsősorban hasznot, nyereséget kíván, csak másodsorban nézi, hogy emellett történt-e gondoskodás a szükségletekről. Egész egyszerűen szólva: a cipőt nem azért készítik ma, hogy hordani lehessen, hanem hogy ezáltal nyereségre lehessen szert tenni. Akarnak erre egy példát?

A háború alatt semmi sem volt fontosabb szükségleti cikk, mint a gabona. Fejadagokra volt korlátozva a fogyasztása, mert kevés volt, éppen azért felütötte fejét az elrejtés, árfelhajtás, lánckereskedés.

Ennek ellenszerekép hatóságilag történt a gabona árának megállapítása. Emellett azonban egyéb mezőgazdasági termények ára szabadon alakulhatott. Répa, repce nem volt maximálva és bekövetkezett egy időpont, mikor jövedelmezőbb volt a repcetermelés a gabonatermelésnél azért, mert a gabonaár maximuma lassúbb ütemben történt, mint az általános ár-emelkedés. Mi történt? A gazdák fokozták a repcetermelést a gabona rovására. Vagyis a nyereség kedvéért csökkentették a legfontosabb szükséglet legfőbb cikkének termelését. A haszon fontosabb a szükségletkielégítésnél; vesszen a háború, én keresek!

Így beszél a rideg kapitalista. Szerencsére nem mindig ilyen rideg, nem mindig képes nyereségvágyát tüzzel-vassal kielégíteni, de az bizonyos, hogy a gazdasági rend vezető motívuma a nyereségszerzés. Természetes, hogy ebben a világban mindig vannak olyanok, akik a kérérlhetetlen versenyben alulmaradnak; akik azt látják, hogy abból a gazdagságból, fényűzésből, melyet lehetővé tett az újkori termelési technika bámulatos fejlődése, nekik a falat kenyérré sem jut. Vannak olyanok is, kiket közvetlenül nem sújt a kapitalizmus, de, etikai okokból helytelenítik annak féktelenségét. Így szüli meg a kapitalizmus szinte szükségszerűleg az elnyomottak, a gyengék elkeseredésében, a nemesebben gondolkodó fők javítási törekvéseiben és egyes doktrinerek elméleteiben a szocializmust. Ennek a szocializmusnak melegágya ott van, ahol a kapitalizmus legelevebben jelentkezik: a gyárakban.

A gyári termelés az újkor gazdaságának teremtménye és jellemzője. Kapitalizmus volt az ókorban is, de a gyári termelést nem ismerte. A technika fejlődése vezetett a gép feltalálásához s ezzel a termelés forradalmi átalakításához. A gép a gazdasági élet egészére rányomja bélyegét, ezért nevezik napjainkat a gépek korának. A gépek jelentőségét mu-

tatja, hogy Schmoller 1910 körül Németország gőzgépeinek mechanikai teljesítőképességét több mint kétszeresére teszi annak, amit az ország összes munkabíró lakosának ereje és az állaterő végezni képes volna. A gép teremtette meg a nagyüzemet s annak ipari formáját, a gyárakat. Az emberi vagy állati erőnek és ügyességnek oly óriási tömegét, amely egy modern gyár teljesítőképességének megfelel, lehetetlen volt összpontosítani. Ellenben a gépekben felhasznált természeti erő kívánja a minél nagyobb koncentrációt, a minél nagyobb mértékben való foglalkoztatást, mert így olcsóbb az üzem. Az összpontosítás a technika haladásával szinte határtalanul lehetővé vált; gondoljunk arra, hogy egy vékony huzal mily óriási energiát képes továbbítani. A gépek alkalmazása tette lehetővé a mai idők óriási ipartelepeit és iparvárosait, melyekben száz és százezer munkás él és dolgozik, tulajdonképen semmi egyéb bel nem foglalkozva, mint a gépek kiszolgálásával. A gépek megteremtették a gyári munkásság óriási tömegeit és beledobták a társadalomba a legnehezebben megoldható szociális problémát.

A gép valahogy úgy jelenik meg, mint a testet öltött tőke. Ahogy a tőke érdeke lépett az emberé helyébe, úgy áll előttünk a gép, mint a munkáskéz, a munkaerő, sőt sokszor a gondolkozó fej helyettesítője. Ma már a számfejtő és könyvelő gépek lehetővé teszik, hogy egy ember írjon, számoljon, tehát agymunkát végezzen 15-20 helyett, többet, pontosabban. Ahogy a gép előnyomul a gazdasági életben, úgy szorítja ki az emberi munkást, tehát abban az arányban válik lehetővé elkerülése azoknak az akadályoknak, melyeket a munkaerőnek az emberrel való kapcsolata állít a tőke mohóságának útjába. A gépnek nem kell pihenő: a gépnek nem kell táplálkoznia akkor is, ha áll, mert nincs munka; a gépnek nincsenek feltétlenül elismerendő erkölcsi, élet-

tani igényei, mint a munkásnak, mely igények teljesítése ellenkezik a rideg gazdasági elvekkel, tehát nyereségsökkenéstjelení. A gépben testesül megatöke fáradhatatlansága, érzéketlensége s a gépen át érzeti a kapitalizmus az emberrel szemben való rideg-ségét.

Az első gépek a XVIII. század végén jelennek meg s fejlődésük a XIX. sz. első évtizedeiben indul meg. Az első következmény a munkanélküliség fellépése; a felidézett válság forradalmi jelenetekhez, a gépek szétrombolásához vezet. Ez a szocializmus első primitív megnyilvánulása. De jelentkeznek más bajok is: a munkaerő kíméletlen kizsákmányolása a gyárosok részéről. Szörnyűséges dolgok derültek ki a gyárosok embertelenségéről s arról a pusztulásról, mely különösen a női és gyermekmunkások közt dült. A olcsó munkaerőt, mely ezekben kínálkozott, úgy tekintették, mint a sors ajándékát a gépek feltalálásáért. A nagy angol városok szegényházaiban bőven volt anyag. Valóságos kereskedés folyt gyermekekkel. A községek örültek, hogy szabadulnak a gyermekek eltartásától és nem volt ritka a kikötés, hogy a gyáros tartozik átvenni bizonyos számú gyenge elméjű gyereket is az egészségesekkel. Tovább aztán senki sem törődött a szerencsétlenekkel. Tizenkét-tizenöt órát dolgoztak naponta, ugyanannyit, mint a férfiak, rossz levegőben, lelketlen felügyelők kínzásai közepette. Természetes, hogy hullottak, mint a legyek.

Manchesterben, a gyapotipar központjában, ahol a gyári fejlődés első lendületét élte, a XVIII. század végén a munkások többsége gyermek volt. (H. Dall: Child Labour under Capitalism). A társadalom lelkiismerete hamarosan megmozdult ugyan, ellenőrzést, a munka szabályozását követelte. De a gyárosok hevesen tiltakoztak. Hivatkoztak a gyári üzem előnyeire, a szemmellátható rohamos gazdagodásra –

mely persze csak egyes rétegeknek vált előnyére, arra, hogy ime Manchester és vidékének lakossága, hála a gyáraknak, egy évtized alatt megkétszereződött; hogy a szülők is szívesen adják gyermekeiket munkásnak, mert így a család keresete szaporodik. Legvégül pedig ép ellenkezőleg azt követelték, hogy a gazdasági életnek teljesen szabad mozgást kell engedni, az államnak minden beavatkozástól tartózkodnia kell, a gazdasági erők szabad játéka mindenkinnek biztosítani fogja a lehető legnagyobb jólétet.

Ennek a liberális álláspontnak tudományos képviselői is akadtak és így jött létre a manchesterizmus, az abszolút gazdasági szabadság iskolája, melynek ismert jelszava: laissez faire, laissez aller (hagyjatok mindenkit cselekedni, hagyjatok mindent szabadon menni). Bizonyos, hogy a gépeknek és a gyáraknak hivatásuk volt a gazdaságtörténetben. Általuk futott be a gazdasági élet másfélszáz év alatt anyagi szempontból hosszabb utat, mint az előző 15000 évben. Az ember oly feladatokat tudott megoldani, minőkről azelőtt álmodni sem mert; olcsóbban, tökéletesebben állítja elő a mindennapi élet ezernyi szükségleti, kényelmi és fényűzési cikkét, ezáltal épen a kevésbé fizetőképes tömegeknek is lehetővé téve olyan igények kielégítését, melyeket korábban csak fejedelmek és főurak engedhettek meg maguknak. A vagyonosodás nőtt, a megélhetés könnyebbé lett s ennek folytán a XIX. században a művelt világ népeisége megháromszorozódott.

De nem szabad ezeket az előnyöket annyira becsülni, hogy megfeledkezzünk azokról az emberekéről, akiknek verejtéke épúgy hozzájárult az eredményekhez, mint a gép, a gyár. Ma már természetesen egészen mások a munkásviszonyok, mint voltak a múlt század elején. Akkor valóban a végsőkig való kizsákmányolás áldozatai voltak a munkások. És még azok voltak a szerencsések, akik egyáltalában

munkához jutottak. A gépek versenye nyomta a nemgyári üzemeket és rengeteg munkás maradt foglalkozás nélkül. Természetes, hogy bennünk is nagy ellenszenv támadt a gépek iránt. Lázadások törtek ki, melyeknek célja a gépek szétrombolása volt. A gyermekmunkában jelentkező verseny ellen a munkások már a XVIII. század végén tömörülnek – a szakszervezetek őseiben – és a XIX. század második negyedében már forradalmi jelenségekben lobog fel a munkásság elkeseredése, célul a politikai hatalom elnyerését tűzvéni ki. Angolországban Owen King, Thomson, Franciaországban Bûchez, Louis Blanc, Broudhon emelik fel szavukat a viszonyok alakulása ellen, a munkásság sorsának javítása érdekében és különféle megoldási javaslatokkal állanak elő, melyekben közös csak egy: hogy a gazdasági rendszernek át kell alakulnia. A javaslatokból részben kísérletek lesznek, nagyobb eredmény nélkül. És bár a törvényhozás, különösen a vezető ipari államban, Angliában már az 1840-es években gondoskodik a munkásság sorsáról az u. n. gyári törvényekben, a béke már nem tud helyreállni. Míg végre a zsidó zsenialitás és zsidó elnyomottság dühe a fajt befogadni nem akaró társadalom ellen megszüli Marxban a kapitalizmus elleni gyűlölet tudományos rendszerét és ezzel prófétája és bibliája támad annak a munkásságnak, mely magát a mai társadalmi rend áldozatának tekinti.

II.

A munkásságot nem szabad teljesen homogén rétegnek felfognunk. Közgazdaságilag mindenki munkás, aki munkaerejét bérszerződés alapján bocsátja a munkaadó rendelkezésére. Ebben a tömegben igen különböző műveltségű és társadalmi állású embereket találunk. Idetartoznak, mint legfelsőbb csoport, az állami és magántisztviselők, akik némelyike a társadalom vezető elemeivel egyenlő helyet

foglal el. Ezek helyzete rendes viszonyok közt kedvező, legfőképen azért, mert biztos a megélhetésük, különösen a jövőjük munkaképtelenség esetére is, a nyugdíj révén. A szocializmus részére csak az alsóbb csoportok kaphatók, főképp akkor, mikor a munkaadó állam nem képes őket megfelelően fizetni.

A munkássághoz lehet sorolni azokat a kis-exisztenciákat is, akiknek van valamely tulajdonuk, mely számukra jövedelmet ad, de túlnyomólag mégis a bérkereset biztosítja megélhetésüket. Különösen a mezőgazdaságban találunk sok ilyent, de nem kevésbé az iparban is. Ezek révén a munkásosztály a középosztállyal érintkezik és mint ez, ragaszkodik a mai társadalmi rendhez. Bármily kicsiny is a tulajdon, valamelyes jövedelmet nyújt és ez rendes körülmények közt nem marad el, a megélhetés bizonytalansága tehát még sem oly fokú, mint azé, aki tisztán a bérre van utalva. Csodálatos a tulajdon ereje és a függetlenség megbecsülése az emberben. A svájci gazdaszövetség számításai szerint a kiscgazda jövedelme kevesebb, mint amennyi volna, ha földjének értékét kamatoztatná és maga beszegődne bér munkásnak; mégsem jut eszébe egynek sem, hogy feladja a gazdálkodást. Az a kis ház, a pár száz korona a takaréokban, amit az efajta munkások a magokénak mondhatnak, szoros kötélléssel fűzi őket a mai rendhez és legjobb ellenszere a szocializmusnak.

És még egy: az emelkedés lehetősége, a remény, hogy önálló existenciát tudnak előbb-utóbb teremteni. A béres, az iparossegéd hiheti, hogy sikerülni fog egykor gazdája, mestere helyét elfoglalnia a társadalomban. Ez az életük célja. Természetes, hogy nem tartanak rokonszenvesnek oly törekvést, mely ezt a lehetőséget elvonja előlük. Ennek a reménynek erejét ismerik a szociáldemokraták és ez az oka, hogy a kisüzem egyéni jellegét nem bántják. De ugyanúgy figyelemmel kell lenni ezekre az esz-

közökre nekünk is, kiknek meggyőződésünk, hogy a munkáskérdést a jelenlegi társadalmi rend keretében is meg lehet oldani.

Az igazi problémát azok a munkások jelentik, akik tisztán a bérré vannak utalva. Idetartoznak elsősorban a gyári munkások s akik alattuk állnak: a máról-holnapra élők, akiknek hol van keresetük, hol nincs, mindenféle alsóbbrendű munkát végeznek, sokszor azonban, amíg lehet, mindeféle munkát kerülnek. A társadalom legalsóbb elemei ezek az utóbbiak, akik az alkalmi bűnözéstől sem riadnak vissza,.

Érdekes lesz tudni, hogy a most felsorolt rétegek minő aránnyal szerepelnek Magyarország lakosságában. Az 1920. évi népszámlálás szerint

mezőg., tisztviselő, munkás, cseléd és napszámos	987.657
ipari segédszemélyzet	450.697
házi cseléd	175.461
egyéb (proletár) cca.....	<u>85.000</u>
	1,699.000

lélek, amely az itt tárgyalt csoportokra esik, ez kerekén 20%-a az ország lakosságának. Ebből azonban a mezőgazdaságban alkalmazottak és a tisztviselők leszámítása után mintegy 500.000 ipari munkás marad, vagyis 6-7%. Egész más a helyzet az erősebben ipari jellegű államokban, pl. Németországban a lakosság negyedrésze, Angliában annak harmadrésze munkás.

Itt tehát olyan tömegekről van szó, melyeknek békéje, meg vagy meg nem elégedettsége nem lehet mellékes kérdés a társadalom szempontjából. A mai társadalmi gazdálkodás rendszere olyan, hogy még a normális viszonyok közt is hullámzik. Mint a tenger, folytonosan mozog és mindig vannak kisebb-nagyobb számban munkások, kiket partra vet, kiknek nem

tud munkát adni. Ha veszünk egy békeévet, 1913-at, azt látjuk, hogy a főbb országokban akkor is tekintélyes számú a munkanélküli: Ausztráliában 6-7, Belgiumban 2-3, Amerikában 4-8, Nagybritanniában 2, Németországban 2-4, Svédországban 2-7 minden száz közül. Ezek a számok azonban csak a szervezett ipari munkásságra vonatkoznak. De munkanélküli akad a nem szervezett és a mezőgazdasági munkásság körében is. Válság idején még jobban felduzzadnak a számok. 1922-ben Ausztrália 7-10, Belgium 2-5, Amerika 4-18, Nagybritannia 14-16, Svédország 15-30% munkanélkülit mutat.

A kisipari termelésben, a mezőgazdaságban a munkás helyzete egyéb szempontból is más. Az asztalosgedéd ép oly készre dolgozza ki a bútort, mint a mester. A béres a föld megművelésének összes részleteiben részt vesz, áttekintheti annak egész folyamatát elejétől végig s ha ma kezére kap egy kis földet, mint önálló termelő ugyanazokat a munkákat fogja és tudja rajta végezni s ugyanazt az eredményt produkálni, mint másnak gazdaságában.

Csak az, aki látja azt, amit munkájával teremt, aki tudja, hogy a kész termelvény egészen az ő műve, csak az érzi igazán a jól végzett munka örömét, az alkotás gyönyöre, mely fontos lélektani tényező a legprimitívebb embernél is, csak annál jelentkezik. Mindez nem áll a gyári munkásra. Egy kis részük a gépet kezeli s az legalább azt érezheti, hogy a gép által ő termel; a gép szabályos, sima működése, mely az ő figyelmétől, hozzáértésétől függ, bizonyos fokig megadja neki a teljesítmény tudatát. De a túlnyomó rész a termelési folyamatnak egy kis folyton azonosan ismétlődő mozzanatát végzi napról-napra. A nyersanyag adagolása, egy emeltyű vagy kerék kezelése, egy ecsetvonás egész közreműködése, oly tevékenység, mely nem tud érdeklődést kelteni, sőt egyhangúságával kimentti az értelmet.

A munkás „gépiesen” dolgozik, a lelke nincs ott; és valóban, nem több egy géprésznél, époly kevéssé térhet el akár egy vonalnyira is a megszabott mozdulattól, mint a dugattyú karja.

Ez a mechanisztikus környezet és élet oly átalakítást végez lelkén, mely nagyon fontos ép a szocializmusra nézve. A géphezkötöttség, a rabság nyomasztó érzete szabadulási vágyra lázítja. Hogy lehet ő más, mint munkás? A gyáros helyzetébe nem kerülhet. De érzi a nyers erőnek óriási fölényét a a gyárossal szemben; a saját maga és társai erejét. Vajjon csodálatos-e, ha az elfásult, nyers lelkivilágban egy vörös remény lángol fel: az erőszakos birtokbavétel, a kisajátítás, a forradalom!

És mos jövünk mi, polgári felfogású, anti-marxista közgazdák és azt magyarázzuk a munkásnak: az a kollektív gazdasági rendszer, melyről ti azt hiszitek, hogy a gépek urává, a gyárak tulajdonosává tesz, nem valósulhat meg; a kollektív gazdálkodás mechanizálja a gazdasági életet, gépszerű emberekkel valósítható csak meg, kiöli az egyéni munkakedvet, elvonja az érvényesülés lehetőségét. Erre a munkás azt mondja: hát én nem egy gépszerű munkamechanizmus vagyok? hát én tudok egyénileg érvényesülni?

Ez a pszichológiai háttér sokat megmagyaráz. Ezért boldogul a szociáldemokrácia s annak radikális módja, a kommunizmus oly könnyen a munkásokkal. A falanszter élet, melytől az emberi természet borzad, tőlük nem esik oly messzire; a gyári élet sok hasonlóságot mutat. De a gyáron kívüli élet is. Az egyszobakonyhás bércaszárnyák, ahol csupa hasonló világnézetű, műveltségű ember lakik, ahol az egyik lakásból a másikba minden szó áthallatszik: nem hasonlítanak-e Fourier munkáslaktanyáihoz?

A gyáripar annyiban is előmozdítja a szocializmus terjedését és fokozza annak veszélyeit, hogy

nagy tömegekben egyesíti a munkásokat egy helyre. Az előző gazdasági korszakokban, a kézmű korában nagy üzemnek számított, ahol 20 munkás dolgozott. Az ipar jobban eloszlott az ország területén, minden városban a piac felvevőképességének megfelelő arányban képviselve volt minden iparág. Ma ezrek és tízezrek dolgoznak egyes gyárakban és minden országnak megvannak a gyári vidékei, ahol a nagy gyárak is összpontosítva vannak. A tömegben minden betegség rohamosabban harapódzik el; az utánczás, a környezet átalakító hatása, a többség impresszív ereje egyaránt ily módon hatnak a szociáldemokrácia javára. A szervezetnek alakot adni, abban fegyelmet fenntartani, vezetni az embereket, akciókat előkészíteni, megindítani sokkal könnyebb.

Így látjuk, hogy a gyáripar fejlődése és átalakító hatása a mai gazdasági rendre valóban olyan helyzetet teremtett, melyben a munkást sok minden csábítja azoknak táborába, akik a mai rend felforgatása útján ígérik a felszabadulást. Marx és a többiek nem voltak munkások s dogmáik inkább poros könyvtárszobában, mint az átélés tapasztalataiból születtek meg. De rendkívüli hatásukat minden bizonnyal annak köszönhetik, hogy rendszerüket bele tudták építeni a munkásság lelki világába. Összhangban áll ez azzal az elkeseredéssel, kilátástalansággal, fantázián nyargaló álmodozással, mely a gyárak világában fejlődik ki a munkáslélemben.

Mindez azonban lélektani dolog; de hogy áll a munkás a mai rendben ama kérdés tekintetében, mely mégis a legfontosabb: a megélhetésben? Ezt legjobban akkor látjuk, ha helyzetét összehasonlítjuk korábbi korszakokkal. Ha egy fáraó síremlékűi egy piramist akart építtetni, kőbányáiból összehordatta az anyagot s kirendelt rabszolgáiból néhány ezerét az építéshez. A kövek épűgy, mint a rabszolgák tulajdonát képezték. Egy utasítás elég volt, hogy mindkettő, tehát a mun-

kaerő is rendelkezésre álljon. A rabszolgák, kik a piramisépítésnél voltak elfoglalva, ugyanazt kapták, mint a többi, a farao eltartotta őket, ahogy tudta vagy akarta, tekintet nélkül arra, tudta vagy akarta-e őket foglalkoztatni. Egy középkori fejedelem, kinek ezerszámra menő jobbágya volt, már nem volt ily könnyű helyzetben. A jobbágnak átadott egy bizonyos földterületet; annak ebből kellett megélnie; tehát eltartása már sajátmagától is függött. Saját munkaerejével is szabadon rendelkezett, kivéve hetenkint egy-két napot, melyen földesurának kellett munkát teljesítenie, de erre az időre azok semmiféle ellenszolgáltatást nem kívánhattak.

Tegyük fel, hogy ma építtet valaki egy nagy síremléket. Valószínűleg egy vállalkozót fog vele megbízni. Ennek is szüksége van nagyszámú munkásra. Ő már nem rendelheti ki azokat egyszerű paranccszóval, mint a farao vagy a középkori fejedelem. El fog menni valahova, ahol tudomása szerint munkát keresnek, kiknek munkájuk nincs, egy hatósági vagy szakszervezeti munkaközvetítőbe és ott felfogadja a munkásokat. Vagyis elmondja milyen lesz, meddig tart a munka s mit fizet érte mindenkinek; a munkások pedig azt mondják rá, hogy vállaljuk vagy nem vállaljuk.

Ma tehát a munkás azt tesz munkaerejével, amit akar. Ha értékesíteni, foglalkoztatni akarja, el fog menni oda, ahol megjelennek a munkát keresők is; ha hallja, hogy pl. Csepelen a kikötőépítésnél kell ilyen és ilyen munkás, oda is el fog utazni, mint ahogy a budapesti liszt elmegy Bécsbe, ha ott jobban keresik.

Vagyis a munkaerő a szabadság mellett árúvá vált. Keresik, kínálják és a kettő hatása alatt kialakul annak is ára, a szokásos mindenkori munkabér. Ez a bér elég-e arra, hogy a munkás belőle megéljen, azzal a munkaadó nem törődik; és bizony

sokszor a legszűkösebbet sem fedezi. Ha pedig nincs munka, nincs bér, nincs miből élni; s ha pedig a munkás már nem tud dolgozni, hasonlóképp nincs munka, nincs bér. A munkás tehát ma, mint egyenrangú fél szerződik a munkaadóval. Helyzete kettőtől függ: hogy a bér fedezni tudja megélhetését és hogy ez a bér neki minden körülmények közt, munkanélküliség és munkaképtelenség esetére is biztosítva legyen. Ha ez a két feltétel ránézve kedvezően teljesül, helyzete őt kielégíti; ha nem, elégedetlen, kiuzsoráztottnak érzi magát, hajlik az izgatásra, forradalmár.

Mindenesetre, a bér bizonytalansága még inkább, semmint annak alacsonyága, fokozza a munkás bizalmatlanságát a mai renddel szemben. Egy okkal több, amiért annak urává akar lenni. Az egész kapitalista gazdasági rend, mint látjuk, sok oly tényezőt rejt magában, melyek szélsőséges irányzatok táborába kergetik a munkást, ha maga ez a társadalom nem gondoskodik oly intézményekről, melyek a munkásság érdekében állanak és mentesítik őt a kapitalista gazdasági rend ránézve káros következményeitől.

Vagyis a szocializmussal a szociálpolitikát kell szembeszegezni.

A szocialisták túlnyomó része megvetéssel beszél mindarról, ami szociálpolitika útján, tehát a mai társadalmi és gazdasági rendszer keretében akar segíteni a munkásság sorsán. Kuruzslásnak nevezi, mely csak a „fel nem világosított” munkást képes ideig-óráig megtéveszteni, leszerelni, de nem tudja meggyógyítani azokat a betegségeket, melyekben a mai világ szenved és melyeknek sebei elsősorban – sőt mint sokszor gögösen hangsúlyozzák csakis – a munkásság testén ütnek ki. Ennek a gazdasági rendnek és a rajta felépülő állami és társadalmi szerkezetnek el kell tűnnie, helyébe a szocializmus világrendjének kell jönnie, csak így orvosolható a munkásság sorsa. A mai világban a proletároknak nincs

mit veszteniök, – mondja Marx a Kommunista kiáltványban; de nyerhetnek a forradalom útján egy egész világot.

Íme, a marxizmus lényege. Abszolút tagadás, teljes ellentét mindazzal szemben, ami van és fanatikus hit a kollektivismus egyedül üdvözítő voltában. Csak hit és nem több. Mert a kollektivismus rendszerének programját sem Marx, sem követői, sem más szocialista nem dolgozta ki sehol. Nagy általánosságokban olvashatunk náluk az új világról, de mindazoknak, kik az utolsó kommunista kísérleteknél az alkotó helyzetébe kerültek, maguknak kellett próbálkozniuk a dogmák gyakorlati alkalmazásával. Ez nem megy oly könnyen, látjuk Oroszországban. Ott a kommunista uralom hétéves fennállása alatt sok változaton ment át. Az első ötletszerűséget felváltja a dogmák kérlelhetetlen, a való helyzettel s a mai emberekkel nem törődő átvitele az életbe. Az eszköz a terror, mely mindent megbénít, mindent elnémít. A felocsúdás nyomban ellenállással is jár. Még pedig talán nem is az emberek ellenállásával, hanem a valóság, a tények, a megmásíthatatlan összefüggések passzív rezisztenciájával. Bizonyos dolgok nem mennek, hiába minden; és a tények legyőzhetetlenek, mert sem börtönbe nem vethetők, sem ki nem végezhetők, sem meg nem változtathatók. A dogmának kell engednie, hogy az uralom ne bukják. De ez első engedmény lejtőre visz, melyen mind több és több hull el a hirtelen kigondolt kommunista intézményből, sőt a régi dogmából is, hogy helyet adjon, – ugyan minek? A kapitalizmus kigúnyolt, megvetett intézményeinek.

Koncessziók a magántulajdonnak, az egyéni termelésnek, a tőkekamatnak, a pénznek, – sok példát lehetne felsorolni az orosz bolsevizmus fejlődéséből. A történelem cáfol itt egy elméletet, mely cáfolat annál tragikusabb hívőire, mert az elmélet

épen egy történetiszemlélet eredményén épül fel. De épúgy inog a marxizmus épülete azon csapások alatt, melyeket az elméleti kritika mért rá. Nem a mi feladatunk rámutatni az ellenmondásokra, melyek a marxi elméletben rejlenek s azokra a következményekre, melyek a teoretikus meggondolás szerint is kivihetetlenek. De nézzük a tényeket.

A szociáldemokrácia alapfelfogása, hogy a mai társadalomgazdasági rendszert át kell alakítani. A magántulajdonon félépülő szervezet egyszerűen nem képes a munkást az őt megillető helyzetbe juttatni. Tehát egy vagy-vagy; közbenső megoldás lehetetlen. Vagy marad magántulajdon és marad a munkás, proletár; vagy megkapja a munkás, ami őt illeti, de akkor le kell számolni a magántulajdonnal. Ezért a munkás helyzetének javítására csak egyet tehet: mint osztály szervezkedik és harcol a mai rendszer ellen. így sarjadjik ki a marxizmus alapjából az osztályharc. Ha Marxnak igaza van, akkor megelégedett munkásosztályt csak az osztályharcban kivívott diadal után lehetne találni, tehát nem ma és nem ott, ahol még kapitalizmus van. Vagyis a kérdés az: tény-e, hogy a munkásság mindenütt marxista, tény-e, hogy nem lehet megfelelő helyet találnia a mai rendben? Ha találunk munkásosztályt, melynek helyzete nem-et mond az előbbi kérdésekre, akkor a marxizmus egyedül üdvözítő volta meg van cáfolva.

Elég egy kis vizsgálatnak vetni alá annak az államnak a viszonyait, melyben a kapitalizmus ma a legelőrehaladottabb: az Egyesült-Államokét, hogy választ kapjunk a kérdésre.

Mindaz, ami a kapitalizmus lényegéhez tartozik, sehol oly kirívón nem érvényesül, mint itt. Az ország mesés gazdagsága biztos alapjául szolgált a nagyipar rohamos fejlődésének. Ezt nyomon követte a tőkének nagymértékű összpontosulása. Ez a föld növelte mérhetetlenné a Morganok, Carnegiek, Goul-

dok, Astorok, Vanderbiltek, Fordok vagyonát. Pár ember ura az egész gazdasági életnek. A trustök és kartellek országa ez, hol a tőkeerő és termelési ágak összefoglalása és közös vezetés alá helyezése először történt meg s a Marx által megjósolt tőkekoncentráció legmesszebb fejlődött. Ez az állam adta a világnak Fordot, aki a uniformitált termelést eddig ismeretlen mértékben valósította meg és Taylort, aki az emberi munka teljes elgépítésének rendszerét kitalálta és így a gondolkodást jelentéktelen szerepre süllyesztette. A vagyonegyenlőtlenségek itt a legnagyobbak. A nemzeti vagyon 60%-a a lakosság 2%-ának tulajdona és a nemzeti jövedelem 40%-át a lakosság 24%-a élvezi. Azoknak számát, kiknek a legszükségesebb élelem, ruházat és lakás sem jut, rendes gazdasági viszonyok közt 10.000.000-ra becsülik és ezekből 400.000 államilag eltartott szegény.

A kapitalizmus átalakító hatása a társadalom lélektanára itt a legkirívóbb. A siker az amerikaiak minden; mellékes, hogy miből fakad. Az élet nyugalom és végnélküli hajsza; célja nem a megelégedettség lelki összhangja, hanem előre jutni. Ebből adódik a teljes szabadság követelménye minden amerikai polgárnál; a, laissez faire sehol nem örvend oly tiszteletnek. És mi a siker? Gazdagság! Az amerikai léleknek semmihez nincs annyi érzéke, mint a nagy számokhoz, különösen, ha ezek dollárösszegeket fejeznek ki. Az egyetlen értékmérő: mibe került. Mint Sombart találóan említi, ha szép festményről van szó, azt kérdik: Látta már X-nek 50.000 dolláros Rembrandtját? Az újságban ilyen címet olvashatunk: Carnegie 500.000 dolláros jachtja X. kikötőbe érkezett.

Ez a kapitalizmus szelleme. Ha Marxnak igaza volna, itt kellene a legélesebb osztályharcnak lennie. És mégis. A rejtély magyarázata igen tanulságos. Bizonyos, hogy egyik ok a politikai viszonyokban

található. Az európai államokban a szocializmus politikai irányt is jelent. Amerikában ez hiányzik. Ezek az okok sajátlagosak és sem kívánatosnak, sem lehetségesnek nem tarthatjuk, hogy az a politikai rendszer és légkör érvényesüljön nálunk is. A mi szempontunkból az a lényeges, hogy az amerikai munkás a legjobb állampolgár, aki nemcsak tiszteli az államot, de büszke is rá és rajong, érte. Nacionalista a szó legteljesebb értelmében. És ez azt bizonyítja, hogy a munkásság nemzetközisége, mely a marxi szocializmusnak egy alaptétele, nem mindenütt valóság. Es a nacionalista munkás egészen más, mint amelyiket elidegenítenek hazájától, egész más gazdasági és társadalmi ellenfélként is.

Az érdekes az, hogy ebben a kapitalista világban mennyire más helyet vívott ki magának a munkásság gazdasági és társadalmi téren. Az amerikai munkás legalább kétszerakkora bért kap, mint pl. a német. És mivel, ha tán valamivel drágább is ott egy és más, mint Európában, de távolról sem száz százalékkal, a munkás összehasonlíthatatlanul jobban él. Nem bérkaszárnnyában lakik, hanem villaszerű, kertes épületekben, egyben-egyben legfeljebb két-három család. Mindeniknek két-három helyisége. A lakás bútorzata kényelmesebb; szőnyeg, karosszék mindenikben található. Nagy a különbség az élelmezésben: az amerikai háromszorannyi húst és lisztet, kétszerannyi vaját és tojást, négyszerannyi cukrot, 6-7-szer annyi gyümölcsöt fogyaszt, mint a német, ellenben az olcsóbb, kevésbé tápláló eledeléből sokkal kevesebbet. Fekete kenyérből $\frac{1}{5}$, burgonyából $\frac{1}{2}$, tejből $\frac{1}{5}$ annyit. De talán semmi sem jellemzi annyira a különbséget, mint a ruházkodás. Íme egy kép (Sombartnál nézve Kolbtól): „A gyárban sok munkás keményített mellű ingben dolgozott; a gallért munkaközben legombolják és a – túlnyomóan ez

ingre varrt – kezelőt visszahajtják. Ha a munka végén kitódulnak a gyárból, alig lehet felismerni rajtuk a munkást. Sok kerékpáron megy haza, nem egy elegáns kalapban, sárga fűzőcipőben és divatos színű keztyűben. És ezek tanulatlan munkások, napi $1\frac{1}{4}$ dollár bérrel.” Azóta már a munkásoknak több mint fele autójával jár a gyárba. És még jobban öltözködnek a munkásnők. Különbösen általában „ladies” nevezik őket. „Nem csoda, ha ily helyzetben nehezen ver gyökeret szívében a fennálló társadalmi renddel való elégedetlenség.”

Ez a magasabb életszínvonal *társadalmilag* is emeli. Mint egyenrangú érintkezik a többi réteggel. Nem hiába nevezik working gentleman és lady-nek. Olyan a fellépése, olyan a modora. A munkaadó sem ura; szerződő fél, akivel a munkakerő értékesítésére üzletet köt. A munkaadó iparkodik a munkát kellemessé tenni: fürdő, elzárható szekrény áll mindenkinek rendelkezésére, a munkahelyiségek hőmérséklete szabályozva van, Nagyon ügyesen azt is átlátták a gyárosok, milyen fontos az, ha a munkás a vállalat sorsában érdekelve van. Majd mindenik jutalmazza azt a munkást, aki a berendezés, a gép javítására, anyagmegtakarításra, szóval az üzem javítására felhasználható javaslatokat tett. Levél szekrények vannak, hova panaszait, javaslatait bedobja; az értékesíthetőért jutalomban részesül, amelyet ünnepélyesen nyújtanak át neki. így természetesen sajátjának is érzi a vállalatot. Sok vállalat arra törekszik, hogy részvényeiből a munkásság átvegyen.

Mindezekből adódik az eredmény, hogy a munkás nem érzi magát proletárnak, nem érzi magát rabnak, nem érzi azt, hogy az életmódnak a kapitalizmus nyújtotta tökéletesedése mindenkinek juttat valamit, csak neki nem, hogy őt kizsákmányolják. Mert nem tömték tele fejét utópiákkal, mert

hazafiasság él benne, mert polgárként becsülik meg, mert tisztességesen megélhet, mert anyagilag emelkedhet, mert érdekkapcsolat fűzi a kenyéradó vállalat eredményeihez. Nem kell más példát keresnünk Amerikán kívül, pedig lehetne találni. Ez az egy is elég annak bizonyítására, hogy a kapitalizmussal ki lehet békíteni a munkást, ha olyan helyzetet biztosítunk számára, mely boldogulását lehetővé teszi.

Az amerikai viszonyok sok tekintetben sajátosságok és ezért nem lehet mindazt, ami ott van, egyszerűen lemásolni. De igenis meglehet teremteni ugyanazokat a lélektani és gazdasági előfeltételeket más úton is és ki lehet küszöbölni, legalább nagymértékben a kapitalizmusból sok mindent, ami ma a szocializmus miazmáit terjeszti, anélkül, hogy ezáltal változna mindaz, ami a kapitalizmust naggyá és minden hátránya és kinövése mellett is fenntartandóvá teszi. Ezekkel az eszközökkel kell most megismerkednünk.

III.

A munkásság egyesületei az első gyárakkal egyidejűleg keletkeznek Angliában. Eleinte titkos társaságokként működnek, mert a hatóságok nem tűrik őket. Céljuk már ekkor is a munkafeltételek javítása, de nem riadnak vissza oly eszközöktől sem, melyek felett ma mosolygunk: pl. a gépek szétrombolása. 1824-ben Anglia, a múlt század folyamán különböző időkben más államok is elismerik a munkásság egyesülési jogát és azóta a szakszervezetek a munkásság érdekképviselőit legáltalánosabb és legerősebb eszközei. Ahhoz, hogy úgy a munkáságnál, mint azon kívül tekintélyre tegyenek szert, szükséges volt, hogy céljaikban és működésük módjában több komolyság és józanság fejlődjek ki.

A szakszervezeteket nálunk azonosnak tartják

szocializmussal. Kétségtelen, hogy a szociáldemokrácia hamarosan felismerte azt az erőt, mely az egyesülés e módjában rejlik s Németországban, valamint attól keletre az fejlesztette ki e szervezetet. A szocializmusnak az átütő erőt azok adták és adják meg. Hosszú ideig a szakszervezetekben folyt a munkásmozgalom egészen s csak ezek készítették elő a munkásságot politikai életre. Még ma is, mikor már majdnem minden országban kisebb-nagyobb parlamenti képviselője van a munkásságnak, a döntő szó a parlamentnél van és a munkáspártok politikájának irányát a szakszervezetek szabják meg.

A szakszervezetet azonban el lehet választani a szociáldemokráciától; bizonyosságai ennek a külföldi marxizmusellenes ilyenmő alkulatai (különösen Németországban s újabban Olaszországban). Ugy kell felfognunk azokat, mint a munkásság összerejére támaszkodó alakulatokat a munkásérdekek védelmére; ha ezek az érdekek jogosak és érvényesítésük módja nem fenyegeti a társadalmi rendet, a szakszervezeteknek, egyenesen rendeltetést kell tulajdonítanunk a mai rend védelmében azoknál az eredményeknél fogva, melyeket általuk a munkásság elérhet s melyekkel elégedetlenségének, tehát a szocializmus forrásának lényeges okait lassan ő maga is kiküszöbölheti.

A szakszervezet segélyalapot képez tagjai támogatására különböző esetekben. A betegség, baleset, aggkor elleni biztosítást legtöbb helyen már nagyobbára az állam vette át, de a szakszervezetek az állami járulékokat megpótlékolják. Jelentékeny a szerepük a munkanélküliség enyhítésében. Szervezik az illető szakma munkapiacát; ha túlságosan kínálat van munkásban, egyrésznék utazási segélyt adnak, hogy elutazhassanak más vidékre; általában közvetítik a munkát. A legfontosabb mégis az a segély, melyet tagjaiknak munkanélküliség esetén nyújtanak.

A szakszervezet legfőbb célja a kedvezőbb munkafeltételek kiküzdése. Harc a bérért és a munkaidőért, végső esetben a sztrájk fegyverével. A sztrájkot csak a szakszervezet tette lehetővé, mert csak így lehetséges a munkásság egyöntetű eljárása és főképp a gyűjtött sztrájkalapok szükségesek a munkásoknak a sztrájk tartama alatt való segélyezésére.

Mindezek a törekvések – a sztrájkot kivéve – jogosultak és ami különösen a munkabért illeti, a társadalmi béke érdeke, hogy annak emelésében a munkások a méltányosság határán belül eredményt érjenek el. Veszedelemes azonban az a hatalom, melyet a szakszervezetek elérnek ezen a réven. A munkás előbbrejutása, egzisztenciája a szakszervezettől függ. Innen a vak engedelmesség, a feltétlen bizalom az és a vezetők iránt. A vezetőség tetszése szerint viheti a munkástömegeket valamely irányba; s hogy ez az irány nem mindig megengedett és a munkásság érdekeinek megfelelő, azt tudjuk éppen mi.

Nálunk a munkásmozgalom a marxizmus hatása alatt indul meg. Az első szervezők Németországból jönnek és a szociáldemokrácia terjesztésére kezdik szervezni a munkásságot. Az angol munkásmozgalom megindul jóval a szocializmus előtt, elvei és programja hosszú küzdelmek sikerei és csalódásai között szűrődnek le, a gazdasági okok és lehetőségek felismerése alapján, szinte az utolsó két évtizedig tisztán gazdasági célokat tűznek ki s csak mikor itt számottevő sikert értek el, építik rá a művelt, fegyelmezett, komoly és bizonyos fokig jólétben élő munkásság mozgalmára a politikát. Nálunk éppen fordítva van: a munkásmozgalom egy tisztán elméleti, részben agyrémeken nyugvó, akkor – a 60-as években – még a tudomány szempontjából sem kellőképp megvizsgált, annál kevésbé gyakorlatilag igazolt politikai programnak a jóslások körébe vesző cél-

kitűzései után indul. Ezért nincs meg a határozottsága, az alapossága, az önuralma; ezért szabad prédája az álapostoloknak és ezért volt felhasználható a kommunista kalandorcshány eszközéül.

Amennyire el kell ismernünk azoknak a szakszervezeteknek jogosultságát, amelyek a munkásság gazdasági érdekeit akarják érvényesíteni a mai társadalmi rendben, még akkor is, ha erre a célra a politika eszközét is igénybeveszik: annyira veszedelmesek azok, amelyek a fennálló rend megváltoztatására törekszenek, forradalmi hajlandóságnak, vagyis az osztályharc alapján állnak. Éppen a szocializmus volt az, mely e munkásszervezeteket az osztályharc legfőbb hordozóiuul állította be. Eszerint a szakszervezet első feladata nem az, hogy tagjainak gazdasági érdekét képviselje, hanem hogy a kínálkozó lehetőségek szerint háborút folytasson a társadalom azon intézményei és osztályai ellen, melyeken a mai rend nyugszik. Természetes, hogy e felfogás mellett a tulajdon megingatása, az egyéni termelés megnehezítése, válságok és zavarok támogatása fontosabb, mint az, hogy ezekből a munkásságot éri-e kár vagy sem. A munkásérdeket is csak a szocializmus küzdelmének eszközéül használja ki és szükség esetén azt ezért feláldozza. Sajnos, a fáradhatatlan agitáció annyira azonosítani tudta a munkásérdeket a szocializmussal, hogy a jármot a munkás nem érzi. És nem tudja elhinni különösen azt, hogy az ő keserves munkabéréből gyűjtött fillérek eredeti rendeltetésüktől elvonva, nem az ő támogatására szolgáló alapba vándorolnak, hanem a politikai propaganda céljaira használatnak fel, ami pedig az ő jelenlegi helyzetén keveset segít.

A szakszervezeti mozgalom legnagyobb veszélyét tehát az képezi, hogy a szocializmus útját egyengeti. Különösen a német és a magyar szakszervezetek vallják magukat szociáldemokratának. Ha nem is

a marxista alapon, de szocialisták a francia, olasz és spanyol szakszervezetek is, a szindikátusok. Mindezek az egész szocialista ideológiát átveszik, munkásaikat abban nevelik; a többi társadalmi osztály elleni gyűlöletet szítják; az államot úgy alítják be, mint a munkásság kizsákmányolóinak védőjét; a nemzeti eszmét elavult fogalomnak tüntetik fel, mely a tőke kizsákmányoló törekvéseinek tetszetős leple s ezért a munkásság érdeke a nemzetköziség felé mutat; a vallás a tömegek elkábításának eszköze s tanítása hazugság, melynek célja, hogy a mai rend alapintézményeit az örökkévalóság, az emberfelettség, az isteniség színezetének feltüntetésével védje. Ezek a tanok már túl vannak azon a határon, ameddig a munkássors iránt való részvételben az állam és az egyes engedékeny lehet. A munkásság tömegeinek ily gondolatvilág jegyében való szervezése és felhasználása a legnagyobb mértékben jogtalan és veszedelmes és épen azért igazolja a legérellyesebb védekezést.

Ha tehát a munkásság panaszait halljuk, hogy szervezkedési szabadságát nem tisztelik, tudnunk kell, hogy azért nem tisztelik, mert az állam és a társadalom ellen szervezkednek. És ha arra hivatkoznak, hogy a burzsoázia az állam hatalmát szólítja csatasorba, nyugodtan utalhatunk a tömegterrorra, mely a szakszervezeti osztályharcban megnyilvánul. Az állam különben is, mikor a szakszervezeteket felügyelete alatt tartja, vagy alkalomadtán azokat fékezi, nemcsak egyes polgárait védi, hanem saját magát, azokat az eszméket és intézményeket, melyek fennállásának alapját képezik, melyeket fentartania az egész nemzet, tehát a munkásság érdekében is kötelessége.

De agitációnk sohase irányuljon a szakszervezet, mint olyan ellen. A szakszervezet nem szükségképpen azonos a szocializmussal. Mint a munkásság

érdekképviselői szerve, jogos, kiküszöbölhetetlen, sőt hasznos szolgálatokat tesz, épen a társadalmi béke fentartására. Szinte azt mondhatjuk, szükséges ellensúlyát képezi a tőke túlságos hatalmának, ami kívánatos mindazok részéről, akik a társadalom harmonikus fejlődését épen a tőke és munka egészségesebb egyensúlyától várják. A munka jogos érdekeinek érvényesítése nemcsak az igazságnak, hanem a társadalom közérdekének is követelménye. Amíg a szakszervezet ezen a határon belül marad, semmi kifogást emelni ellene nem lehet. A munkás törekvése helyzetének javítására érthető és elkerülhetetlen; a gazdasági élet hullámzásával jár, hogy a munkabérek változnia kell időnkint. Akár fel-, akár lefelémenő mozgalom áll be, előnyösebb, ha a gyárosok, akik különböző szakmákban maguk is szervezve vannak, nem az egyesekkel, hanem a munkásszervezetek vezetőivel létesíthetnek megállapodásokat. De a feltétel, hogy mindkét részről kellő megfontoltság érvényesüljön.

Az angol szakszervezetek némelyike mutatja, hogy a munkásság a maga érdekei védelmében a felesleges vitáknak és károsításoknak elkerülésére is ügyelhet. Pénzbüntetés terhe alatt eltiltják tagjait, hogy munkaadójukkal vagy vezetőikkel szemben a szervéhez való tartozásukkal büszkélkedjenek. Egyik-másik szigorúan megtorolja a tiszteletlen vagy fenyegető magatartást; ha az elbocsátás szerződészegés, vagy helytelen magaviselet miatt következett be, nem segítik a tagot. Sőt egy igen tekintélyes szakszervezet kárpótolja azt a munkaadót, akinek a munkás gondatlan munkával, vagy szándékosan kárt okozott s ezt az összeget a hibát elkövető munkásra kirótt pénzbüntetéssel szedi be.

Ezekkel szemben azonban a szakszervezetek általános gyakorlata sok olyan eszközhöz nyúl a bérharcban, amely már túl van megengedhetőség hatá-

rán, mert nem egyéb, mint a legnyersebb terror. A szakszervezetek nem tűrik, hogy a nem szervezett munkás alkalmazást kapjon; ha a munkaadó illet felvesz, a sztrájjal kényszerítik annak elbocsátására. Természetesen nem irigylésreméltó annak a szervezetlen munkásnak a sorsa, aki a szervezett munkástársak mellett kénytelen dolgozni. Egy másik hatalmi tulkapás a szakszervezetektől, hogy bizonyos munkákat bizonyos munkáscsoport részére foglalnak le, úgy, hogy nem tűrik, hogy azt más végezze. Így a német nyomdai munkások keresztül vitték, hogy a nyomdák a szedőgéphez csak tanult nyomdász munkást állíthatnak. Ennek a kívánságnak érvényesülésére is a legfőbb biztosíték a sztrájk. De van egy más eszközük is. Ha a munkaadó valamilyen módon magára vonja haragjukat, például azáltal is, hogy nem eléggé szociális módon bánik munkásaikkal, annak áruit tilalom alá helyezik. Ez a bojkott. Az Egyesült Államokban a munkások kivívták, hogy a szivarra kis bélyeget ragaszthatnak, mely igazolja, hogy olyan gyárból való, amely megfelelő munkafeltételeket alkalmaz.

Semmi kétség, hogy mindezek beleütköznek az egyéni szabadságba. A szakszervezetek túlnyomó hatalma ily módon bekényszeríti a munkást tagjaik közé, ami különösen akkor felháborító, ha az más világnézeti alapon állna. Ott, ahol a szakszervezetek szociáldemokrata alapon állnak, ez az eljárás a szocializmusnak az erőszak eszközeivel való propagálása, ami furcsán hat egy oly mozgalom részéről, mely folytonosan elnyomás, a meggyőződés szabadságának hiánya miatt panaszkodik. A munkás vagy nem kap munkát, esetleg kap, de inzultusoknak van kitéve, vagy jobb meggyőződésén kell erőszakot elkövetnie.

A szakszervezetek eljárása hívta ki a munkaadók szervezetei részéről a bosszuló választ. Ők is

készítenek fekete listákat. Aki arra kerül, azt egy sem alkalmazhatja; ha valamely gyáros a tilalmat megszegi, kizárják, megszüntetik vele az összeköttetést, felmondják a hiteleket. Ez sokszor azt jelenti, hogy az illető vállalat tönkremegy. Ugyanúgy, mint ha a szakszervezet zárja ki a renitens tagot, sokszor azzal, hogy elveszti igényét a nyugdíj és egyéb alapokra történt befizetésekre. A munkásszervezetek erejét mutatja, hogy ezen nyilvánvaló anyagi sérelmekre nem minden törvényhozás tudott jogvédelmet adni.

Az a körülmény, hogy a szakszervezetek terrorisztikus eszközei elleni védekezésésképp a munkaadók hasonlóval válaszoltak, az ellentéteket élesebbé, a harcokat elkeseredettebbé tette. Különösen el kell ítélni a szervezeteknek mindinkább kifejlődő büntető hatalmát, melynek eszközei pénzbírság, kizárások. Kétségtelen, hogy minden egyesületnek joga van kizárni, aki az alapszabályokat megsérti, de ez nem fajulhat oda, hogy az illetőnek kárt okozzon, vagy a munkaszabadságot sértse. A szakszervezeti igazságszolgáltatás pedig ide vezethet, főképp, ha az alapszabályok a kizárás okait oly tágan írják körül, hogy azok alapján már ellenzéki magatartás is kizárási okul használható fel. Ílymódon a szakszervezetek az egyéni véleménynyilvánítást teljesen elnyomhatják és a munkásvédelem helyett, demokratikus jelszavaikat megcáfolva, a vezetők önkénykedésének eszközévé süllyednek. Aki a vezetőség álláspontjával szembehelyezkedik, mehet. Természetesen, ritkán fog valaki erre merészkedni, mert ez a munkanélküliséget jelenti. Tehát inkább behódol az ellenzék. De evvel a szakszervezet, mely a munkásság felszabadtításának hangzatos jelszavával toborozza, vagy kényszeríti be híveit, egy oly szabadságtól fosztja meg a munkást, melyet a legkegyetlenebb kapitalizmus sem von meg tőle.

Ezeket az állam nem tűrheti. Ugyanez áll ter-

mészetesen a visszaélésekre akkor is, ha azokat a munkaadók szervezetei követik el. Sajnos, a szakszervezeti mozgalom annyira megerősödött, hogy az állam sokszor nem boldogul vele szemben. E nagy hatalmat a felsőbb szervezetek nyújtják. Angliában vannak allianceok, melyekben az azonos szakmához tartozó helyi szervezetek országos egyesületként járnak el egyöntetűleg és vannak úgynevezett munkáskartellek, melyekben az egy helyen levő különböző szakmájú szervezetek egyesültek. Közös kongresszusok, közös vezetőség egyöntetű irányzatot adnak, ami az erőt fokozza. Így sikerül néhol elérni az úgynevezett csak-szervezeti-érintkezést. Vagyis egy szervezett munkás sem vállal munkát oly gyárban, mely a munkás és gyáros szervezetek által közösen megállapított, különösen a munkafeltételekre vonatkozó szabályokat el nem fogadja; viszont egy „szervezett” gyár sem alkalmaz munkást, mely nem tartozik a megállapodást aláíró szervezethez. Ilyen a helyzet a német nyomdaiparban.

Ez a teljes szervezettség, mely azonban korántsem jelenti a békét, sőt ellenkezőleg azt, hogy az osztályharc itt már valóban két egységes vezetés alatt álló hadsereg közt folyik. Ezek közt voltaképp béke nincs is, csak fegyverszünet; ha az ellenségeskedések beállnak, akkor a helyzet rosszabb. Igaz, hogy ily módon lehetséges a tárgyalás és az is bizonyos, hogy minél több munkás, vagy vállalat érdekéről van szó, annál nagyobb a vezetők felelőssége, tehát annál inkább lehet tőlük megfontolt-ságot, józanságot várni. De ha a tárgyalások eredményre nem vezetnek, akkor az egész vonalon megszűnik a munka, vagyis a szakítás általános, amit a közgazdaság inkább megérez, mint mikor egyik, vagy másik helyen akad meg a termelés.

A szakszervezeti mozgalom összefoglalása oda-
vezet, hogy ma már például egy sztrájk Anglia összes

bányászainak vagy összes vasutas és hajósainak munkabeszüntetését jelenti. Fokozzák a veszélyt az úgynevezett szimpátia sztrájkok. Mikor nemrég az angol bányászok sztrájkba léptek, a vasutasok, a hajósok, dockmunkások is munkabeszüntetéssel fenyegetőztek. Ez többmillió ember sztrájkját jelentette volna. Egyelőre a veszély ellen véd, hogy ennyi embert egységesen vezetni s főképp csak 8-10 napig is segíyezni még a szakszervezetek sem képesek. De az ilyen veszélyek alkalmasak arra, hogy a társadalom figyelmét a sztrájkok veszélyére mindjobban felhívják és mindinkább erősítsék a meggyőződést az állami rendszabályok jogossága tekintetében. A régi sztrájkok, melyekben pár száz vagy ezer munkás volt érdekelve, melyek egy vagy két gyár működését akadályozták meg, magánügyek voltak. De mikor egész iparágak, sőt egyszerre több bénul meg, a kérdés az egész gazdaságot érinti, tehát közügy. Ily esetekben néhány százezer ember miatt milliók szenvednek, részben munkások is, akik nem dolgozhatnak, ha az övékével szoros kapcsolatban levő valamely iparágban teljesen szünetel a munka, de főképp a fogyasztók, akik sehogy sem tehetnek arról, hogy munkás és munkaadó nem tudnak megegyezni.

„A társadalom joga a békéhez erősebb, mint egyes csoportjaié ahhoz, hogy az összesség nagy kárára egymásközt veszekedjenek.” (Schmoller).

Az egyesülési jog ilyen irányban való fejlődése az, ami ellen tiltakozni kell a társadalmi rend alapelvei és az emberi szabadságjogok érdekében még annak is, aki a szakszervezetek jogosultságát, amíg a mérséklet határain belül maradnak, elismeri. Ujabb fejlődésük, sajnos, nem alkalmas a rokonszenv fokozására, sőt ellenkezőleg, a szigorú ellenőrzést és állami beavatkozást sürgető álláspontot mind indokoltabbá teszi.

A magyarországi szakszervezeti mozgalom a külföldinek másolata. A szociáldemokrata szakszer-

vezetek mintegy kétszázezer szervezett munkást mutatnak ki; ezeken kívül vannak a keresztényszocialista szakszervezetek, talán fenti szám egy tizedrészét kitevő taggal. Köztudomású, hogy a szociáldemokrata mozgalom nálunk teljesen zsidó vezetők hatalmában van. Ugyanez áll a szakszervezetekre; már 1899-ben a szakszervezeti kongresszus elnökségében 10 tag közül 5, a tanács végrehajtó bizottságának 11 tagja közül szintén 5 zsidó.

Az egy helyen levő szervezetek szakszervezeti bizottságban egyesültek; minden szakmának országos központja van. Az egész szakszervezeti mozgalom irányítója a tanács, mely a kongresszusnak felelős. Az utóbbi évek történetéből *elég sztrájkot* ismerünk, melyek megvilágítják a magyar munkásság harcmodorát. A szervezett munkásságnak a bolsevizmusmal szemben tanúsított magatartása pedig megmutatta, hogy az a nemzeti hagyományokkal idegenül áll szemben és a közérdeket figyelmen kívül hagyja, ha saját - többnyire csak látszólagos - osztályérdekéről van szó. Ma a munkásság tiltakozik az ellen, hogy abolsevizmus az ő munkája leit volna; és mi el is hihetjük, hogy a munkásság tömegei nem vállalkoztak volna támogatására, ha lelkiismeretlen vezetőik nem ugratják be a kalandba. De az esetben is fel kell vetnünk a kérdést, *mi alapon tartja magát egy osztály a társadalom megváltójának, ha még annyi ítélőképessége sincs, hogy vezetőit megválogassa, ha nincs ereje, hogy azoktól szabadulni tudjon? Es hogyan követelhet elismerést szervezetei számára a társadalomtól, melynek alapintézményei ellen harcot hirdet és védelmet, egyenjogúságot az államtól, melyet mint a kizsákmányolók védőjét megvet és el akar törölni?*

A munkásság helyzete nem felel meg a mai társadalom etikai és kulturális színvonalának, azt be kell látnunk. Nemcsak, hogy el kell ismernünk minden törekvést, mely a javulásért társadalmi rend-

szerünkbe beilleszkedő eszközökkel küzd, de mindnyájunknak kötelessége a munkásosztály megelégedetté tételében közreműködni. A társadalom békéje függ ettől. De épúgy fel kell lépünk a mamozgalom ellen, mely ezen a címen állandó háborút hirdet s mely előbb romokat akar teremteni, hogy a széthulló kövekből építsen valami újat. *Aie a szakszervezetek ellen forduljunk, hanem azok ellen, melyek az osztályharc alapján állnak, terrorisztikus eszközökkel harcolnak, felforgatásra törekszenek.*

Küzdelmünk pedig ne érje be a felvilágosítás, az ellenpropagandával, hanem – a szocializmus és a munkáskérdés gazdasági rugóit megismerve – iparkodjék előmozdítani a munkásság gazdasági és társadalmi helyzetének javulását.

Első helyen a munkásság tisztességes megélhetésének biztosítása áll. A gazdasági élet törvényei a munkabér nagyságának alakulására is kiterjednek. Ahogy senki sem ad többet az áruért, mint az ára a piacon, úgy nem fog munkaadó akadni, aki saját jószántából jobb bért fizetne, mint amennyiért munkások ajánlkoznak neki. Tehát hiába fordulnánk az egyes munkaadók jobb belátásához. *Oly átalakulást kell teremteni, amely a munkás megfelelő jutalmazását közgazdasági szükségessé teszi. Ez pedig a munkásság színvonalának emelkedésével következik be.* A közgazdasági élet fejlődése mutatja, hogy minél tanultabb a munkásosztály, minél magasabb életszínvonalhoz szokott, annál magasabb béreket sikerül elérnie. A műveltség emelése fokozza épen az élet nemesebb szépségei iránt való igényeket és ezáltal azt az életstandardot, mely a munkabér minimumát jelenti. A szakképzettség emelkedése a munkás teljesítményének értékét növeli, tehát azt az ellenértéket, melyet a munkabér jutalmaz, ami kihat a munkabér nagyságára is. Vagyis a munkásság sem kivétel ama szabály alól, amely szerint a tudás

egyik legbiztosabb út a jóléthez. Ezért kötelessége mindenkinek, aki a társadalmat fenyegető veszélyek elhárítására törekszik, hogy a munkásság nevelésével foglalkozzék. Minden, amit az állam és a társadalom ezen a téren tett, egy útja a szociális rém leküzdésének. Ezeknek az előadásoknak nemcsak az a célja, hogy a szocializmus tévedéseire és bűneire rámutassanak, hanem, hogy megismerkedjünk azokkal a módokkal, melyek segítségével jobb belátásra bírhatjuk azokat, akik a mai ellentétek felidőzésében hibásak, legyenek azok akár munkások, akár munkaadók. Ebben közreműködni mindnyájunknak kötelessége. Azért kell hangsúlyozni, hogy *minden fáradtsággal, melyet a munkásság kiképzésére fordítunk, hozzájárulunk a munkáskérdés legalapvetőbb feladatának, a tisztességes bér biztosításának megoldásához.* A társadalom munkája talán fontosabb, mint az államé. Általa érintkezésbe jut a munkásosztály a felette álló rétegekkel, megismerik egymást. Amíg a munkás nem érzi, hogy foglalkoznak vele, akik jobb helyzetben vannak, addig idegenül áll velük szemben, addig nem is érezheti magát a nemzet egészéhez tartozónak s természetes, hogy a határon túl vágyódik azokhoz, akik őt megértik. Épp a magyar munkásmozgalmak mutatják, hogy a munkásságot lehet vezetni; ha a magyar felsőbb- és középosztály többet törődött volna vele, annak kezébe tette volna le sorsát, nem pedig olyanokéba, akik a nemzetnek nem részei. Hosszú és fáradtságos munka az elvesztett bizalmat visszaszerezni s azt elkezdni elsősorban azoknak kell, kiknek élethivatásuknál fogva érintkezésük van a munkásréteggel, tehát lelkészeknek, tanítóknak. S ha önök, t. Hallgatóim abba a helyzetbe jutnak, hogy akár beszélgetés, akár tanfolyamon történő előadás, akár könyvek kiosztása által hozzájárulhatnak a munkásság műveléséhez, mindig gondoljanak arra, hogy azáltal növelik a kényeret is, melyet a munkás megkereshet.